

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 13ης Ιουλίου 2023¹

Υπόθεση C-434/22

**AS «Latvijas valsts meži»
κατά**

Dabas aizsardzības pārvalde

[αίτηση του Administratīvā rajona tiesa (διοικητικού πρωτοδικείου, Λεττονία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων – Έννοια του σχεδίου – Επέμβαση σε δάσος για την πρόληψη πυρκαγιών – Άμεση σύνδεση ή αναγκαιότητα για τη διαχείριση του τόπου – Επείγων χαρακτήρας του μέτρου – Προληπτικά μέτρα – Αρχή της καλόπιστης συνεργασίας – Αποκατάσταση βλαβών»

I. Εισαγωγή

1. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων² απαιτεί προηγούμενη εκτίμηση των επιπτώσεων των σχεδίων τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάζουν σημαντικά ζώνες διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος ευρωπαϊκής σημασίας – τις λεγόμενες περιοχές Natura 2000. Πρέπει όμως να υποβάλλονται σε προηγούμενη εκτίμηση και προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας σε δασικές εκτάσεις; Και ποιες είναι οι συνέπειες που απορρέουν από την παράλειψη διενέργειας τέτοιας εκτιμήσεως; Τα ερωτήματα αυτά πρέπει να διευκρινιστούν στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

2. Η υπόθεση της κύριας δίκης ανάγεται στο γεγονός ότι ο εκμεταλλεόμενος δάσος σε περιοχή Natura 2000 έκοψε δένδρα χωρίς να έχει διενεργηθεί προηγούμενη εκτίμηση, προκειμένου να διευκολύνει τη μελλοντική καταπολέμηση πυρκαγιών. Όταν οι αρμόδιες για την προστασία της περιοχής αρχές έλαβαν γνώση του συγκεκριμένου συμβάντος, διέταξαν ορισμένα μέτρα κατά των οποίων βάλλει ο χρήστης. Πέραν της υποχρέωσης διενέργειας εκτιμήσεως για τη λήψη τέτοιων προληπτικών μέτρων πυροπροστασίας, επιβάλλεται να εξετασθεί ιδίως ποια μέτρα μπορούν να διαταχθούν σε περίπτωση που τέτοιες δραστηριότητες έχουν πραγματοποιηθεί χωρίς να έχει διενεργηθεί προηγούμενη εκτίμηση.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

² Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

3. Στο άρθρο 1, στοιχείο ιβ', της οδηγίας περί οικοτόπων ορίζεται ως ειδική ζώνη διατήρησης «ένας τόπος κοινοτικής σημασίας ορισμένος από τα κράτη μέλη μέσω κανονιστικής, διοικητικής ή/και συμβατικής πράξης, στον οποίο εφαρμόζονται τα μέτρα διατήρησης που απαιτούνται για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων ή/και των πληθυσμών των ειδών για τα οποία ορίστηκε ο τόπος».

4. Η διαδικασία ορισμού ειδικών ζωνών διατήρησης προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων:

«Όταν ένας τόπος κοινοτικής σημασίας, υπ' αυτή του την ιδιότητα, επιλέχθηκε δυνάμει της διαδικασίας της παραγράφου 2, το οικείο κράτος μέλος ορίζει τον εν λόγω τόπο ως ειδική ζώνη διατήρησης το ταχύτερο δυνατόν και, το αργότερο, μέσα σε μια εξαετία, καθορίζοντας τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, ενός τύπου φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I ή ενός είδους του παραρτήματος II και για τη συνεκτικότητα του Natura 2000, καθώς και σε συνάρτηση με τους κινδύνους υποβάθμισης ή καταστροφής που επαπειλούν τους εν λόγω τόπους.»

5. Η προστασία των περιοχών Natura 2000 ρυθμίζεται ιδίως στο άρθρο 6 της οδηγίας περί οικοτόπων:

«1. Για τις ειδικές ζώνες διατήρησης, τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης που ενδεχομένως συνεπάγονται ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης και τα δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους.

2. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, καθώς και οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία οι ζώνες έχουν ορισθεί, εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας.

3. Κάθε σχέδιο, μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.

4. Εάν, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης των επιπτώσεων και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων, ένα σχέδιο πρέπει να πραγματοποιηθεί για άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, το κράτος μέλος λαμβάνει κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο ώστε να εξασφαλισθεί

η προστασία της συνολικής συνοχής του Natura 2000. Το κράτος μέλος ενημερώνει την Επιτροπή σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα που έλαβε.

Όταν ο τόπος περί του οποίου πρόκειται είναι τόπος όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας ή/και ένα είδος προτεραιότητας, είναι δυνατόν να προβληθούν μόνον επιχειρήματα σχετικά με την υγεία ανθρώπων και τη δημόσια ασφάλεια ή σχετικά με θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον, ή, κατόπιν γνωμοδότησεως της Επιτροπής, άλλοι επιτακτικοί σημαντικοί λόγοι σημαντικού δημοσίου συμφέροντος.»

6. Επιπλέον, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορά και τον ορισμό του έργου στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) [(στο εξής: οδηγία ΕΠΕ)]³:

«2. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

α) “έργο”:

- η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή τεχνικών κατασκευών,
- άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους·

β) [...]».

B. Το λεττονικό δίκαιο

7. Η Λεττονία μετέφερε την οδηγία περί οικοτόπων στην εσωτερική έννομη τάξη με τον Likums «Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām» (νόμο περί ειδικών ζωνών διατήρησης).

8. Για την προστασία του επίδικου τόπου εκδόθηκε το Ministru kabineta 2017. gada 16. Augusta noteikumi Nr. 478, «Dabas lieguma „Ances purvi un meži” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi» (διάταγμα αριθ. 478 του υπουργικού συμβουλίου, της 16ης Αυγούστου 2017, σχετικά με ειδικούς κανόνες για τη διατήρηση και τη χρήση του φυσικού καταφυγίου «Έλη και δάση του Ance», στο εξής: διάταγμα αριθ. 478).

9. Η υποπαράγραφος 11.2 του διατάγματος αριθ. 478 ορίζει ότι στις δασικές εκτάσεις απαγορεύεται η κοπή ξηρών δένδρων και η απομάκρυνση πεσμένων δένδρων, φυλλάδας ή τμημάτων τους, των οποίων η διάμετρος υπερβαίνει τα 25 εκατοστά στο παχύτερο σημείο, εάν ο συνολικός όγκος τους είναι μικρότερος από 20 κυβικά μέτρα ανά εκτάριο συστάδας, με τις ακόλουθες εξαιρέσεις: 11.2.1. κοπή και απομάκρυνση επικίνδυνων δένδρων, όταν τα τελευταία αφήνονται στη συστάδα· 11.2.2. η εκτέλεση των ανωτέρω δραστηριοτήτων στους δασικούς βιοτόπους προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης: σε βαλτώδη δάση (91D0*), σε ελώδη δάση (9080*), σε αλλουβιακά παραποτάμια δάση και αλλουβιακά δάση σε πλημμυριζόμενες πεδιάδες (91E0*) και σε παλαιά ή φυσικά βορραλικά δάση (9010*), όπου απαγορεύεται η κοπή ξηρών δένδρων και η απομάκρυνση πεσμένων δένδρων, φυλλάδας ή τμημάτων τους, των οποίων η διάμετρος υπερβαίνει τα 25 εκατοστά στο παχύτερο σημείο.

³ Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ της 16ης Απριλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 124, σ. 1).

10. Σύμφωνα με την υποπαράγραφο 23.3.3 του διατάγματος αριθ. 478, από την 1η Φεβρουαρίου έως την 31η Ιουλίου απαγορεύεται η άσκηση δραστηριοτήτων δασοκομίας εντός της εποχιακής εφεδρικής ζώνης, εξαιρουμένων των μέτρων δασοπυροπροστασίας και πυρόσβεσης.

11. Το φυσικό καταφύγιο υπάγεται επίσης σε σχέδιο για την προστασία της φύσης (σχέδιο που καλύπτει τα έτη 2016 έως 2028, στο εξής: σχέδιο προστασίας της φύσης), το οποίο εγκρίθηκε δυνάμει της Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2016. gada 28. aprīļa rīkojums Nr. 105 (αποφάσεως αριθ. 105 του Υπουργού Προστασίας του Περιβάλλοντος και Περιφερειακής Ανάπτυξης, της 28ης Απριλίου 2016).

III. Τα πραγματικά περιστατικά και η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

12. Όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το φυσικό καταφύγιο «Ances purvī un meži» (Ελη και δάση του Ance, στο εξής: φυσικό καταφύγιο) συνιστά ειδική ζώνη διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας με συνολική έκταση 9 822 εκταρίων⁴. Η εν λόγω ζώνη δημιουργήθηκε με σκοπό τη διατήρηση και διαχείριση βιοτόπων οι οποίοι χαίρουν ειδικής προστασίας στη Λεττονία και την Ευρωπαϊκή Ένωση, περιοχών με σπάνια και προστατευόμενα είδη πανίδας και χλωρίδας καθώς και του συνολικού τοπίου των παράκτιων κοιλάδων και αμμοθινών που βρίσκονται εντός της ζώνης αυτής. Το φυσικό καταφύγιο περιλαμβάνει 20 ειδικά προστατευόμενους βιοτόπους ευρωπαϊκής σημασίας συνολικού εμβαδού 9 173 εκταρίων⁵, 48 είδη προστατευόμενων αγγειακών φυτών, 28 είδη βρυόφυτων, 2 ποικιλίες μανιταριών, 9 είδη λειχηνών, 11 είδη θηλαστικών, 61 είδη σπάνιων πτηνών και 15 είδη ασπόνδυλων. Η ζώνη είναι σημαντική για τη φωλεοποίηση σπάνιων πτηνών τα οποία απειλούνται με εξαφάνιση. Το 2004, το φυσικό καταφύγιο, με εμβαδόν 10 056 εκταρίων, συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο των τόπων διεθνούς σημασίας για τα πτηνά.

13. Στις 31 Ιουλίου 2019 η ανώνυμη εταιρία Latvijas valsts meži⁶ υπέβαλε αίτηση στη Valsts vides dienests (εθνική υπηρεσία περιβάλλοντος, Λεττονία) ζητώντας τη διενέργεια αρχικής εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την έκδοση τεχνικών προτύπων για την υλοποίηση, εντός του φυσικού καταφυγίου, των δραστηριοτήτων που προβλέπονταν στο σχέδιο μέτρων πυρασφάλειας για το έτος 2019 κατά τη Valsts meža dienests (εθνική δασική υπηρεσία, Λεττονία). Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν, μεταξύ άλλων, την κοπή δένδρων, η οποία θα συνέβαλλε, μακροπρόθεσμα, στη βελτίωση της πυροπροστασίας στο φυσικό καταφύγιο καθώς και στη διασφάλιση της έγκαιρης και αποτελεσματικής πυρασφάλειας και πυρόσβεσης τυχόν δασικών πυρκαγιών.

14. Με απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2019, το Ventspils reģionālā vides pārvalde (περιφερειακό τμήμα περιβάλλοντος του Ventspils, Λεττονία), το οποίο υπάγεται στην εθνική υπηρεσία περιβάλλοντος, κίνησε τη διαδικασία εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σχετικά με

⁴ Κατά το σημείο 1.1 του τυποποιημένου εντύπου δεδομένων (<https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=LV0523400>), πρόκειται για ζώνη τύπου C. Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις που παρέχονται στην εκτελεστική απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Ιουλίου 2011, όσον αφορά το έντυπο παροχής πληροφοριών για τους τόπους Natura 2000 (ΕΕ 2011, L 198, σ. 39 [53 και 54]), η ζώνη αυτή προστατεύεται τόσο με βάση την οδηγία περί οικοτόπων όσο και με βάση την οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατήρησης των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17.

⁵ Κατά το σημείο 3.1 του τυποποιημένου εντύπου δεδομένων, εκεί βρίσκονται σημαντικές εκτάσεις προστατευόμενων τύπων δασικών οικοτόπων, ιδίως σχεδόν 5 500 εκτάρια θινών με πυκνή βλάστηση της ατλαντικής, ηπειρωτικής και βόρειας περιοχής (2180), σχεδόν 900 εκτάρια Δυτικής Ταϊγα (9010*), περισσότερα από 250 εκτάρια με βαλτώδη δάση φυλλοβόλων της Φιννοσκανδιναβίας (9080*) και περίπου 730 εκτάρια με δασώδεις τυρφώνες (91D0*). Ο αστερίσκος (*) στον κωδικό υποδηλώνει ότι οι τρεις τελευταίοι τύποι οικοτόπων συνιστούν τύπους οικοτόπων προτεραιότητας.

⁶ Βάσει του ιστότοπού της (<https://www.lvm.lv/en/about-us>), η εταιρία αυτή διαχειρίζεται τα κρατικά δάση της Λεττονίας που καλύπτουν συνολική έκταση άνω των 1,6 εκατομμυρίων εκταρίων. Τις μετοχές της εν λόγω εταιρίας κατέχει το λεττονικό Δημόσιο (<https://www.lvm.lv/en/about-us/management>).

τη δραστηριότητα που πρότεινε η Latvijas valsts meži. Στις 20 Φεβρουαρίου 2020 το Vides pārraudzības valsts birojs (εθνικό γραφείο περιβαλλοντικής εποπτείας, Λεττονία) τροποποίησε την απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2019 του περιφερειακού τμήματος περιβάλλοντος του Ventspils, αποφαινόμενο ότι η σχετική δραστηριότητα δεν υπήγετο στη διαδικασία εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά στη διαδικασία εκτιμήσεως των περιοχών Natura 2000.

15. Η Latvijas valsts meži ενημέρωσε το εθνικό γραφείο περιβαλλοντικής εποπτείας ότι το σχέδιο μέτρων για την πυρασφάλεια (για το έτος 2019) δεν επρόκειτο να τεθεί σε εφαρμογή και ότι, ως εκ τούτου, δεν θα εφαρμοζόταν η διαδικασία εκτιμήσεως των ειδικών ζωνών διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας (Natura 2000).

16. Στις 7 και 14 Ιανουαρίου 2021 υπάλληλοι της Dabas aizsardzības pārvalde (αρχής προστασίας του περιβάλλοντος, Λεττονία) της περιφερειακής διοικήσεως του Kurzeme (Λεττονία) επιθεώρησαν το φυσικό καταφύγιο και διαπίστωσαν ότι η Latvijas valsts meži είχε προβεί σε κοπή δένδρων σε περιοχή του φυσικού καταφυγίου μήκους περίπου 17 χιλιομέτρων, διευρύνοντας τις φυσικές διόδους.

17. Η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στην προκειμένη περίπτωση πραγματοποιήθηκε δραστηριότητα η οποία δεν προβλεπόταν ούτε στο σχέδιο διαχείρισης της περιοχής ούτε στο λεττονικό διάταγμα αριθ. 478. Διαπίστωσε επίσης ότι η εν λόγω δραστηριότητα συνιστούσε τμήμα της σχεδιαζόμενης δραστηριότητας στην οποία εφαρμόζεται προηγουμένως η ως άνω διαδικασία εκτιμήσεως των επιπτώσεων στο φυσικό καταφύγιο.

18. Ως εκ τούτου, με απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2021, η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος επέβαλε στη Latvijas valsts meži την υποχρέωση να μειώσει τις επιπτώσεις στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος από τη δραστηριότητα που ασκείται εντός του φυσικού καταφυγίου, η οποία συνίσταται στο να αφήνονται στις δασικές συστάδες κομμένα πεύκα των οποίων η διάμετρος υπερβαίνει τα 25 εκατοστά στο παχύτερο σημείο. Αιτιολόγησε την απόφαση αυτή επισημαίνοντας ότι τα κομμένα δένδρα θα αποτελέσουν σε βάθος χρόνου, μέσω της επακόλουθης φυσικής υποβάθμισης του ξύλου, κατάλληλο υπόστρωμα για την ανάπτυξη ορισμένων ειδικά προστατευόμενων ειδών εντόμων που ζουν στο φυσικό καταφύγιο, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται το μακρύ σκαθάρι κωνοφόρων του είδους *Tragosoma depersarium* και το μεγάλο μακρύ σκαθάρι του είδους *Ergates faber*. Περαιτέρω, η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος ζήτησε από τη Latvijas valsts meži να συμπληρώσει την ποσότητα νεκρού ξύλου στις οικείες συστάδες του προστατευόμενου βιοτόπου προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης 9010* «Παλαιά ή φυσικά βορειακικά δάση»⁷, η οποία κατά τον χρόνο εκείνο κρινόταν ανεπαρκώς.

19. Η Latvijas valsts meži αντιτάχθηκε στην απόφαση αυτή, αλλά ο γενικός διευθυντής της αρχής προστασίας του περιβάλλοντος την επικύρωσε με απόφαση της 22ας Μαρτίου 2021. Κατόπιν τούτου, η εταιρία άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Administratīvā rajona tiesa (διοικητικού πρωτοδικείου, Λεττονία).

20. Με το δικόγραφο της προσφυγής υποστηρίζεται ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, η Latvijas valsts meži πραγματοποίησε μόνον τις επιτρεπόμενες και επιβαλλόμενες από την κείμενη νομοθεσία δραστηριότητες –μέτρα δασοπυροπροστασίας, προκειμένου να περιορισθεί ο κίνδυνος πυρκαγιάς, τα οποία συνίστανται στη συντήρηση των δασικών μονοπατιών και των φυσικών διόδων και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την κοπή δένδρων βάσει των αδειών που χορηγεί η

⁷ Με βάση το παράρτημα I της οδηγίας περί οικοτόπων, ο τύπος οικοτόπου προτεραιότητας 9010* φέρει την ονομασία «Δυτική Ταϊγα».

Valsts meža dienests (εθνική δασική υπηρεσία)–, μέτρα που δεν υπόκεινται στη διαδικασία εκτιμήσεως των περιοχών Natura 2000 και τα οποία ελήφθησαν κατά τρόπο σύμφωνο με το σχέδιο διαχείρισης της περιοχής και το διάταγμα αριθ. 478.

21. Το δικόγραφο της προσφυγής περιέχει επίσης αναφορά στη συμφωνία που συνήφθη κατά τη διάρκεια σεμιναρίου το οποίο οργανώθηκε στις 29 Ιουλίου 2020 από την εθνική δασική υπηρεσία με θέμα τη βελτίωση της πυροπροστασίας σε δάση και έλη, συμπεριλαμβανομένου του φυσικού καταφυγίου, σύμφωνα με την οποία η κοπή δένδρων στο φυσικό καταφύγιο ήταν απαραίτητη στο πλαίσιο της συντήρησης των φυσικών διόδων. Η υποχρέωση που επιβάλλει η προσβαλλόμενη απόφαση έχει αρνητικές συνέπειες για την πυροπροστασία και τις ενέργειες πυρόσβεσης εντός του φυσικού καταφυγίου. Τούτο επισημάνθηκε και από την εθνική δασική υπηρεσία.

22. Επομένως, το Administratīvā rajona tiesa (διοικητικό πρωτοδικείο) υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- 1) Καταλαμβάνει ο όρος «έργο», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας ΕΠΕ, και τις δραστηριότητες οι οποίες ασκούνται σε δασική ζώνη με σκοπό τη συντήρηση των εγκαταστάσεων υποδομής δασοπυροπροστασίας εντός της εν λόγω ζώνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις πυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, πρέπει να θεωρηθεί ότι οι δραστηριότητες που ασκούνται σε δασική ζώνη με σκοπό τη διασφάλιση της συντήρησης των εγκαταστάσεων υποδομής δασοπυροπροστασίας εντός της εν λόγω ζώνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις πυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία, συνιστούν, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, σχέδιο άμεσα συνδεδεμένο με ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, ούτως ώστε να μην είναι αναγκαία η διεξαγωγή διαδικασίας εκτιμήσεως των ειδικών ζωνών διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας (Natura 2000) σε σχέση με τις ως άνω δραστηριότητες;
- 3) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα, απορρέει από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων η υποχρέωση εκτιμήσεως και των εν λόγω σχεδίων (δραστηριοτήτων) τα οποία, χωρίς να είναι άμεσα συνδεδεμένα με ή αναγκαία για τη διαχείριση ειδικής ζώνης διατήρησης, δύνανται να επηρεάσουν σημαντικά τις ζώνες διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας (Natura 2000), και τα οποία, παρά ταύτα, πραγματοποιούνται σε συμμόρφωση με την εθνική νομοθεσία με σκοπό τη διασφάλιση των απαιτήσεων δασοπυροπροστασίας και πυρόσβεσης;
- 4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, μπορεί η ως άνω δραστηριότητα να συνεχισθεί και να συμπληρωθεί πριν από τη διεξαγωγή της διαδικασίας εκ των υστέρων εκτιμήσεως των ειδικών ζωνών διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας (Natura 2000);
- 5) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, υποχρεούνται οι αρμόδιες αρχές, προκειμένου να αποφευχθούν ενδεχόμενες σημαντικές επιπτώσεις, να απαιτήσουν την αποκατάσταση της ζημίας και να λάβουν μέτρα αν, κατά τη διαδικασία εκτιμήσεως των ειδικών ζωνών διατήρησης ευρωπαϊκής σημασίας (Natura 2000), δεν έχει εκτιμηθεί η σημασία των επιπτώσεων;

23. Η Latvijas valsts meži, η Dabas aizsardzības pārvalde (αρχή προστασίας του περιβάλλοντος) καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις. Το Δικαστήριο δεν διενήργησε επ' ακροατηρίου συζήτηση, καθόσον έκρινε, σύμφωνα με το άρθρο 76, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του, ότι έχει επαρκώς διαφωτιστεί ώστε να αποφανθεί επί της υποθέσεως.

IV. Νομική εκτίμηση

24. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου, θα επικεντρωθώ κυρίως στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με τα μέτρα που διέταξε η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος συνεπεία της μη διενέργειας δέουσας εκτιμήσεως των επιπτώσεων (σχετικά υπό Ε). Πλην όμως, το δεύτερο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα χρήζουν επίσης προσεκτικότερης εξετάσεως. Πρόκειται, αφενός, για τη σύνδεση των επίδικων προληπτικών μέτρων πυροπροστασίας με τη διαχείριση του τόπου (σχετικά υπό Β) και, αφετέρου, για τον επείγοντα χαρακτήρα των μέτρων (σχετικά υπό Δ). Προκειμένου να απαντήσω στο πρώτο και στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα (σχετικά υπό Α και Γ), θα υπενθυμίσω κατ' ουσίαν την κρίσιμη νομολογία του Δικαστηρίου.

A. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα – Συντήρηση και δημιουργία διόδων

25. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται, βεβαίως, στην έννοια του έργου της οδηγίας ΕΠΕ. Στην πραγματικότητα όμως ζητεί να διευκρινιστεί εάν η κοπή δένδρων για τη συντήρηση ή τη δημιουργία φυσικών διόδων εντός ζώνης διατήρησης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις δασοπυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία, πρέπει να θεωρηθεί ως σχέδιο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων.

26. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων, η δέουσα εκτίμηση ενός σχεδίου ή ενός έργου [«Plan oder Projekt» στη γερμανική απόδοση] ως προς τις επιπτώσεις του σε ειδική ζώνη διατήρησης, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής της, είναι αναγκαία μόνον εάν είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά ειδική ζώνη διατήρησης, κατά την έννοια της οδηγίας, αυτή καθαυτήν ή από κοινού με άλλα σχέδια.

27. Μολονότι η οδηγία περί οικοτόπων δεν ορίζει την έννοια του σχεδίου, το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας ΕΠΕ περιέχει σχετικό ορισμό. Κατά τη διάταξη αυτή, ως «έργο» νοείται η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή τεχνικών κατασκευών, καθώς και άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ένα έργο κατά την έννοια του ορισμού της οδηγίας ΕΠΕ είναι κατά μείζονα λόγο σχέδιο κατά την έννοια της οδηγίας περί οικοτόπων⁸.

28. Ωστόσο, ο ορισμός της έννοιας του «έργου» στην οδηγία ΕΠΕ είναι περισσότερο περιοριστικός από τον ορισμό του «σχεδίου» στην οδηγία περί οικοτόπων, καθόσον στην οδηγία περί οικοτόπων ελλείπουν οι προϋποθέσεις της «εγκαταστάσεως» ή της «επεμβάσεως». Συνεπώς, η έννοια του σχεδίου στην οδηγία περί οικοτόπων καταλαμβάνει και σχέδια τα οποία δεν

⁸ Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψεις 23 και 26), της 14ης Ιανουαρίου 2010, Stadt Papenburg (C-226/08, EU:C:2010:10, σκέψη 38), και της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψεις 60, 65 και 66).

εμπίπτουν πλέον στην έννοια του έργου κατά την οδηγία ΕΠΕ⁹. Καθοριστική σημασία έχει το αν η εξεταζόμενη δραστηριότητα μπορεί να επηρεάσει σημαντικά μια ζώνη διατηρήσεως¹⁰ ή αν υφίσταται πιθανότητα ή κίνδυνος ένα σχέδιο ή έργο να επηρεάσει σημαντικά τον τόπο¹¹.

29. Η δημιουργία φυσικής διόδου με την κοπή δένδρων θα μπορούσε να θεωρηθεί ως υλοποίηση άλλης εγκαταστάσεως¹². Αντιθέτως, η κοπή δένδρων για τη συντήρηση των υφιστάμενων διόδων θα μπορούσε τουλάχιστον να αποτελεί άλλη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο. Σε κάθε περίπτωση, τέτοια μέτρα εντός μιας ζώνης διατήρησης η οποία –όπως στην προκειμένη περίπτωση¹³– περιλαμβάνει την προστασία τύπων δασικών οικοτόπων συνδέονται κατά βάση με την πιθανότητα ή τον κίνδυνο σημαντικών επιπτώσεων.

30. Επομένως, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η κοπή δένδρων σε ζώνη διατήρησης για την προστασία των δασικών οικοτόπων, με σκοπό τη συντήρηση ήδη υφιστάμενων ή τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων υποδομής δασοπυροπροστασίας εντός της εν λόγω ζώνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις πυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία, συνιστά σχέδιο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων.

B. Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα – Διαχείριση τόπου

31. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ζητείται να διευκρινιστεί κατά πόσον η κοπή δένδρων σε ζώνη διατήρησης για την προστασία των δασικών οικοτόπων, με σκοπό τη συντήρηση ήδη υφιστάμενων ή τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων υποδομής δασοπυροπροστασίας εντός της εν λόγω ζώνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις πυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία, συνδέεται άμεσα με ή είναι αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου.

32. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων, δεν απαιτείται δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων σε ειδική ζώνη διατήρησης, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής της, εάν το οικείο μέτρο συνδέεται άμεσα με ή είναι αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου.

33. Εκείνος που εκμεταλλεύεται οικονομικά δασική ζώνη θα θεωρεί ασφαλώς ότι τα προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας στη ζώνη αυτή συνδέονται άμεσα με ή είναι αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου.

34. Ωστόσο, το άρθρο 6 της οδηγίας περί οικοτόπων αφορά την προστασία των περιοχών Natura 2000. Επομένως, ως «διαχείριση του τόπου» δεν νοούνται μέτρα οικονομικής εκμετάλλευσης της περιοχής, αλλά μέτρα κατά την έννοια του ορισμού του άρθρου 1, στοιχείο ιβ', δηλαδή μέτρα τα

⁹ Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψεις 63 έως 65).

¹⁰ Βλ. τις προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:622, σημείο 117) και απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψεις 67 έως 72).

¹¹ Βλ. αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddervereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψεις 41 και 43), της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 111), και της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 119).

¹² Βλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψη 72), για την εγκατάσταση βοσκότοπου.

¹³ Βλ. υποσημείωση 5 των παρούσων προτάσεων.

οποία απαιτούνται για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων ή/και των πληθυσμών των ειδών για τα οποία ορίστηκε ο τόπος.

35. Με βάση το άρθρο 6, παράγραφος 1, τα μέτρα αυτά πρέπει να ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντούν στους τόπους αυτούς. Επίσης, το άρθρο 4, παράγραφος 4, προβλέπει ότι, κατά τον ορισμό των τόπων ως ειδικών ζωνών διατήρησης, το κράτος μέλος καθορίζει τις προτεραιότητες σε συνάρτηση με τη σημασία των τόπων για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, ενός τύπου φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I ή ενός είδους του παραρτήματος II και για τη συνεκτικότητα του Natura 2000, καθώς και σε συνάρτηση με τους κινδύνους υποβάθμισης ή καταστροφής που επαπειλούν τους εν λόγω τόπους. Κατά τον καθορισμό των εν λόγω μέτρων και προτεραιοτήτων το κράτος μέλος οφείλει, κατά τα λοιπά, να χρησιμοποιεί τα βέλτιστα διαθέσιμα επιστημονικά πορίσματα¹⁴.

36. Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της διαδικασίας παραβάσεως σχετικά με το δάσος Białowieża, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον οι επίδικες εργασίες κοπής δένδρων ανταποκρίνονταν στους στόχους και στα μέτρα διατήρησης που είχαν καθοριστεί για τη ζώνη διατήρησης. Δεδομένου ότι τούτο δεν ίσχυε, απέρριψε το επιχείρημα του κράτους μέλους περί του ότι οι εργασίες αυτές συνδέονταν άμεσα με ή ήταν αναγκαίες για τη διαχείριση της ζώνης διατήρησης¹⁵.

37. Κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων, προληπτικά μέτρα για την αποτροπή ή την καταπολέμηση πυρκαγιών μπορούν να συνδέονται άμεσα με ή να είναι αναγκαία για τη διαχείριση ζώνης διατήρησης. Πιο συγκεκριμένα, οι πυρκαγιές μπορούν να επηρεάσουν τους προστατευόμενους οικοτόπους και, ως εκ τούτου, τους στόχους διατήρησης του τόπου¹⁶. Κατά συνέπεια, με βάση την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, τόσο το σχέδιο προστασίας της φύσης όσο και το λεττονικό διάταγμα αριθ. 478¹⁷ περιέχουν έμμεσες αναφορές στην ανάγκη λήψης μέτρων πυροπροστασίας και πυρόσβεσης στην οικεία ζώνη διατήρησης.

38. Ωστόσο, από αυτό δεν προκύπτει ότι όλα τα προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας, ή τουλάχιστον τα επίδικα μέτρα, συνδέονται κατ' ανάγκην άμεσα με ή είναι αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου. Τούτο αποδεικνύεται ήδη από το γεγονός ότι οι πυρκαγιές μπορεί να αποτελούν τμήμα της φυσικής ανάπτυξης ορισμένων προστατευόμενων τύπων οικοτόπων και, ως εκ τούτου, να είναι ακόμη και αναγκαίες για ορισμένα είδη¹⁸. Αυτό τονίζει και η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος στην επιχειρηματολογία της.

39. Παραδείγματος χάρη, το ερμηνευτικό εγχειρίδιο της Επιτροπής σχετικά με τους τύπους οικοτόπων βάσει του παραρτήματος I της οδηγίας περί οικοτόπων ορίζει τον τύπο οικοτόπου προτεραιότητας 9010* «Δυτική Ταϊγα» ως φυσικά δάση παλαιάς βλάστησης και νεαρά στάδια διαδοχής που αναπτύσσονται με φυσικό τρόπο μετά από πυρκαγιά¹⁹. Κατά συνέπεια, για τον εν λόγω τύπο οικοτόπου και τον τύπο οικοτόπου 2180 «Θίνες με πυκνή βλάστηση της ατλαντικής,

¹⁴ Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Τ. Čapeta στην υπόθεση Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Διατήρηση ειδικών ζωνών διατήρησης) (C-444/21, EU:C:2023:90, σημείο 49) και προτάσεις μου στην υπόθεση Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-241/08, EU:C:2009:398, σημείο 70).

¹⁵ Απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψεις 122 έως 126).

¹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Natura 2000 and Forests* (2015, ιδίως σ. 15, 27 και 28).

¹⁷ Βλ., για παράδειγμα, την υποπαράγραφο 23.3.3, στο σημείο 10 των παρουσιών προτάσεων.

¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Natura 2000 and Forests* (2015, σ. 13 και 62).

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Τμήμα Φύσης και Βιοποικιλότητας (ENV B.3), *Interpretation Manual of European Union Habitats – EUR 28*, Απρίλιος 2013, σ. 102.

ηπειρωτικής και βόρειας περιοχής», οι οποίοι καλύπτουν μεγάλα τμήματα της επίδικης ζώνης διατήρησης, τα κράτη μέλη κοινοποίησαν ότι τόσο η πυρκαγιά όσο και η καταπολέμησή της συνιστούν μία από τις δέκα σημαντικότερες απειλές και επιβαρύνσεις²⁰.

40. Το κατά πόσον η κοπή δένδρων για τη συντήρηση ή τη δημιουργία φυσικών διόδων εντός ζώνης διατήρησης επηρεάζει τη ζώνη διατήρησης εξαρτάται κυρίως από τη θέση των κομμένων δένδρων, ιδίως από το αν επηρεάζονται εκεί προστατευόμενοι τύποι οικοτόπων ή είδη, καθώς και από το είδος και την κατάσταση των δένδρων.

41. Πλην όμως, ακόμη και αν τούτο επηρεάζει αρνητικά καθορισμένους στόχους διατήρησης της ζώνης διατήρησης, δεν αποκλείεται το κράτος μέλος να προσδώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην πυροπροστασία. Πράγματι, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων, το κράτος μέλος πρέπει να θέτει προτεραιότητες και, επομένως, να επιλέγει ιδίως σε περίπτωση συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών στόχων²¹. Τυχόν στάθμιση υπέρ των προληπτικών μέτρων πυροπροστασίας θα ήταν δικαιολογημένη εάν ο κίνδυνος μελλοντικής βλάβης του τόπου από πυρκαγιές υπερτερούσε της συγκεκριμένης επιρροής που ασκούν τα σχετικά μέτρα σε καθορισμένους στόχους διατήρησης.

42. Εντούτοις, η στάθμιση αυτή προϋποθέτει ότι οι σχετικοί στόχοι διατήρησης λαμβάνονται πλήρως υπόψη. Συνεπώς, οι γενικές κανονιστικές αρμοδιότητες για την πυροπροστασία ή τη διαχείριση των δασών δεν δικαιολογούν την εξουσία θεσπίσεως προληπτικών μέτρων πυροπροστασίας ως μέτρων διατήρησης για μια περιοχή Natura 2000. Ούτε μπορεί μια εταιρία που εκμεταλλεύεται την περιοχή οικονομικά να αποφασίσει επ' αυτού. Αντιθέτως, την ευθύνη για τη στάθμιση φέρουν οι φορείς που, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους, είναι αρμόδιοι για την προστασία των τόπων, και δη για τον καθορισμό των στόχων και των μέτρων διατήρησης βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4, και του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων.

43. Επομένως, προληπτικά μέτρα τα οποία ανάγονται σε γενικές κανονιστικές ρυθμίσεις για την πυροπροστασία ή σε σχέδια πυροπροστασίας που βασίζονται σε τέτοιες ρυθμίσεις μπορούν να θεωρηθούν ως άμεσα συνδεόμενα με ή αναγκαία για τη διαχείριση μιας ζώνης διατήρησης κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων μόνον εάν αποτελούν συγχρόνως μέρος των μέτρων διατήρησης που έχουν καθοριστεί σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, και το άρθρο 6, παράγραφος 1. Αντιθέτως, προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας που δεν πληρούν την προϋπόθεση αυτή και είναι δυνατόν να επηρεάζουν αρνητικά τους στόχους διατήρησης του τόπου πρέπει να εκτιμώνται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις τους βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος.

Γ. Τρίτο προδικαστικό ερώτημα – Ρύθμιση για την πυρόσβεση

44. Στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα προβάλλεται εκ νέου η άποψη ότι τα επίδικα μέτρα πραγματοποιούνται σε συμμόρφωση με την εθνική νομοθεσία με σκοπό τη διασφάλιση των απαιτήσεων δασοπυροπροστασίας και πυρόσβεσης. Ως εκ τούτου, τίθεται το ερώτημα εάν, παρά

²⁰ Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, Factsheet 2180 Wooded dunes of the Atlantic, Continental and Boreal Region, Report under the Article 17 of the Habitats Directive Period 2007-2012, και Factsheet 9010 Western Taiga, Report under the Article 17 of the Habitats Directive, Period 2007-2012 (διαθέσιμο στη διαδικτυακή διεύθυνση: <https://projects.eionet.europa.eu/habitat-art17report/library/2007-2012-reporting/factsheets>).

²¹ Βλ. απόφαση της 4ης Μαρτίου 2010, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-241/08, EU:C:2010:114, σκέψη 53).

τις εν λόγω εθνικές ρυθμίσεις, επιβάλλεται να διενεργείται εκτίμηση επιπτώσεων σε περίπτωση που πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων οι οποίες διέπουν την εκτίμηση αυτή.

45. Εντούτοις, η υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων ουδεμία εξαίρεση προβλέπει όσον αφορά τα μέτρα που υπαγορεύει το εθνικό δίκαιο. Επομένως, η εθνική νομοθεσία για την πυρόσβεση δεν μπορεί να επιφέρει απαλλαγή από τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3.

46. Στην πράξη, λοιπόν, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να ερμηνεύει, στο μέτρο του δυνατού, τις διατάξεις που μεταφέρουν στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων και όλες τις άλλες εθνικές ρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την πυρόσβεση, κατά τρόπο σύμφωνο προς τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3²². Η ερμηνεία αυτή πρέπει να εξασφαλίζει, στο μέτρο του δυνατού, ότι τα μέτρα που λαμβάνονται σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία για την πυροπροστασία υποβάλλονται επίσης σε εκτίμηση επιπτώσεων, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις για την υποχρέωση διενέργειας τέτοιας εκτιμήσεως. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που παρείχαν η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος και η Επιτροπή, τούτο είναι ευχερώς δυνατό με βάση το λεττονικό δίκαιο.

47. Ωστόσο, εάν δεν είναι δυνατή τέτοια σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία, η οδηγία περί οικοτόπων δεν μπορεί να γεννά άμεσα εφαρμοστέες υποχρεώσεις για τους ιδιώτες, διότι πρόκειται για οδηγία²³. Συνεπώς, οι ιδιώτες ιδιοκτήτες δασών θα μπορούσαν να επικαλεστούν τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο εξαιρέσεις από την υποχρέωση διεξαγωγής εκτιμήσεως επιπτώσεων βασιζόμενοι στις ρυθμίσεις για την πυροπροστασία.

48. Πάντως, με βάση τις πληροφορίες που διατίθενται στον ιστότοπό της, η εταιρία Latvijas valsts meži ανήκει εξ ολοκλήρου στο λεττονικό Δημόσιο και διαχειρίζεται τα κρατικά δάση της Λεττονίας. Τούτο εκφράζεται και στην επωνυμία της, η οποία μπορεί να μεταφραστεί ως «Λεττονικά Κρατικά Δάση». Εάν ισχύει αυτό, όπερ το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να επαληθεύσει σε περίπτωση αμφιβολίας, η Latvijas valsts meži θα πρέπει να θεωρηθεί ως ανήκουσα στο λεττονικό κράτος, το οποίο δεν επιτρέπεται να αποκομίσει κανένα πλεονέκτημα από την πλημμελή μεταφορά της οδηγίας περί οικοτόπων²⁴. Σε τέτοια περίπτωση χωρεί απευθείας επίκληση της οδηγίας περί οικοτόπων έναντι της Latvijas valsts meži²⁵.

Δ. Τέταρτο προδικαστικό ερώτημα – Εξακολούθηση των μέτρων πριν από την εκτίμηση των επιπτώσεων

49. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν τα επίδικα μέτρα πυρόσβεσης μπορούν να συνεχίσουν να εφαρμόζονται και να ολοκληρωθούν πριν από τη διεξαγωγή της διαδικασίας εκ των υστέρων εκτιμήσεως των επιπτώσεων στις περιοχές Natura 2000.

²² Βλ., σχετικά με την υποχρέωση σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας, αποφάσεις της 10ης Απριλίου 1984, von Colson και Kamann (14/83, EU:C:1984:153, σκέψη 26), και της 1ης Αυγούστου 2022, Sea Watch (C-14/21 και C-15/21, EU:C:2022:604, σκέψεις 83 και 84).

²³ Βλ. αποφάσεις της 7ης Αυγούστου 2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 43), και της 6ης Νοεμβρίου 2018, Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften (C-684/16, EU:C:2018:874, σκέψη 66).

²⁴ Βλ. αποφάσεις της 12ης Ιουλίου 1990, Foster κ.λπ. (C-188/89, EU:C:1990:313, σκέψη 17), και της 10ης Οκτωβρίου 2017, Farrell (C-413/15, EU:C:2017:745, σκέψη 32).

²⁵ Βλ. απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Αιολικό πάρκο Derrybrien) (C-261/18, EU:C:2019:955, σκέψη 91).

50. Στο πλαίσιο του ερωτήματος αυτού, το αιτούν δικαστήριο έχει ενδεχομένως υπόψιν τη νομολογία βάσει της οποίας τα εθνικά δικαστήρια μπορούν, υπό ορισμένες συνθήκες, να διατηρήσουν προσωρινά σε ισχύ το αποτέλεσμα ορισμένων αδειών που χορηγήθηκαν κατά παράβαση της υποχρέωσης εκτίμησης που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης, μέχρις ότου θεραπευθεί εν συνεχεία το διαδικαστικό αυτό ελάττωμα²⁶.

51. Ωστόσο –πέραν του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος–, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ουδόλως περιέχει αναφορά σε πραγματική εξακολούθηση των εργασιών ή σε εκ των υστέρων εκτίμηση των επιπτώσεων των μέτρων. Επιπλέον, η προαναφερθείσα νομολογία προϋποθέτει ότι η διατήρηση της άδειας και η συνακόλουθη συνέχιση της αντίστοιχης δραστηριότητας είναι αναγκαία για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία του περιβάλλοντος²⁷ ή ο ενεργειακός εφοδιασμός²⁸. Πλην όμως, ούτε τέτοια ένδειξη περιέχεται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

52. Εντούτοις, από το ιστορικό της προσβαλλομένης αποφάσεως και τους ισχυρισμούς της Latvijas valsts meži προκύπτει ότι τα επίδικα μέτρα εφαρμόστηκαν χωρίς να διενεργηθεί προηγουμένως δέουσα εκτίμηση επιπτώσεων, διότι η εταιρία δεν ήθελε να αναμείνει την εκτίμηση λόγω του επείγοντος χαρακτήρα των προληπτικών μέτρων πυροπροστασίας. Συνεπώς, αντιλαμβάνομαι το ερώτημα αυτό υπό την έννοια ότι ζητείται να διευκρινισθεί κατά πόσον, σε περιπτώσεις ιδιαιτέρως επείγουσας ανάγκης, μπορεί να επιτραπεί η εφαρμογή μέτρων τα οποία καταρχήν υπόκεινται σε εκτίμηση των επιπτώσεών τους πριν από τη διεξαγωγή της εκτιμήσεως αυτής και πριν από τη συναγωγή των σχετικών αποτελεσμάτων.

53. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων δεν προβλέπει τέτοια πρόωρη εφαρμογή μέτρων. Αντιθέτως, κατά το γράμμα της εν λόγω διατάξεως, η δέουσα εκτίμηση πρέπει να διενεργείται *πριν* από την εκτέλεση του σχετικού μέτρου²⁹. Για τον λόγο αυτόν, το Δικαστήριο χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη εκτίμηση ως *εκ των προτέρων* εκτίμηση³⁰.

54. Αυτή η χρονική σειρά είναι αναγκαία προκειμένου να διευκρινιστεί, κατά το δυνατόν, πριν από την εκτέλεση του αντίστοιχου μέτρου, εάν και σε ποιον βαθμό αυτό θα επηρεάσει τη ζώνη διατήρησης. Τυχόν εκ των υστέρων εκτίμηση δεν επιτρέπει, ως εκ της φύσεώς της, την αποτροπή βλαβών. Άλλωστε, χωρίς ενδελεχή έρευνα πριν από τη βλάβη, θα είναι κατά κανόνα δυσχερές να διαπιστωθεί πέραν πάσης αμφιβολίας η αρχική κατάσταση του τόπου και η έκταση της ενδεχόμενης βλάβης.

²⁶ Αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 55 έως 63), της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψεις 34 έως 43), της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψεις 178 έως 182), και της 25ης Ιουνίου 2020, Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, EU:C:2020:503, σκέψεις 90 έως 95).

²⁷ Αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 59 έως 61), της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 39), και της 25ης Ιουνίου 2020, Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, EU:C:2020:503, σκέψεις 90 και 91).

²⁸ Αποφάσεις της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 179), και της 25ης Ιουνίου 2020, Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, EU:C:2020:503, σκέψη 92).

²⁹ Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 34), της 11ης Απριλίου 2013, Sweetman κ.λπ. (C-258/11, EU:C:2013:220, σκέψη 28), και της 21ης Ιουλίου 2016, Orleans κ.λπ. (C-387/15 και C-388/15, EU:C:2016:583, σκέψη 43).

³⁰ Αποφάσεις της 14ης Ιανουαρίου 2010, Stadt Papenburg (C-226/08, EU:C:2010:10, σκέψη 48), της 14ης Ιανουαρίου 2016, Grüne Liga Sachsen κ.λπ. (C-399/14, EU:C:2016:10, σκέψη 33), και της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψη 85).

55. Επομένως, καταρχήν δεν επιτρέπεται να τεθεί σε εφαρμογή μέτρο που υπόκειται σε εκτίμηση επιπτώσεων προτού ολοκληρωθεί η εκτίμηση αυτή. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο για την εξακολούθηση της εφαρμογής ενός μέτρου, εάν αυτό έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή κατά παράβαση της υποχρέωσης διεξαγωγής εκτιμήσεως των επιπτώσεών του.

56. Ωστόσο, είναι πιθανό να υπάρχουν διαφορετικοί τύποι κινδύνων που θα μπορούσαν ενδεχομένως να δικαιολογήσουν εξαίρεση από την εκ των προτέρων εκτίμηση, σύμφωνα και με την προαναφερθείσα νομολογία σχετικά με τη διατήρηση των αδειών³¹.

57. Τέτοια εξαίρεση υφίσταται στην περίπτωση πραγματικών και παρόντων κινδύνων, όπως μια πυρκαγιά ή μια πλημμύρα. Είναι επίσης νοητή στην περίπτωση επικείμενου κινδύνου ο οποίος, μολονότι δεν είναι ακόμη παρών, είναι πολύ πιθανό να εμφανιστεί στο εγγύς μέλλον. Τέτοια πιθανότητα θα μπορούσε να προκύψει, για παράδειγμα, από την πρόγνωση του καιρού ή από το γεγονός ότι έχουν ήδη σημειωθεί σημαντικές βροχοπτώσεις στα ανάντη τμήματα ποταμού, οι οποίες θα προκαλέσουν ακολούθως πλημμύρα στα κατάντη τμήματά του.

58. Στην προκειμένη διαδικασία πάντως δεν κρίνονται τέτοιες περιπτώσεις. Αντιθέτως, οι διάδικοι διαφωνούν για προληπτικά μέτρα τα οποία θα διευκολύνουν στο μέλλον –σε χρονικό σημείο που δεν είναι ακόμη προβλέψιμο– την αποτροπή πραγματικών και παρόντων κινδύνων που θα προκύψουν κατά τον χρόνο εκείνο.

59. Ασφαλώς, είναι εύλογη, κατά κανόνα, η εκτέλεση τέτοιων προληπτικών μέτρων το συντομότερο δυνατόν, ώστε να υπάρχει ετοιμότητα όταν πράγματι επέλθει κίνδυνος. Ωστόσο, ο επείγων χαρακτήρας είναι αισθητά χαμηλότερης έντασης από ό,τι στην περίπτωση των πραγματικών και παρόντων κινδύνων ή των επικείμενων κινδύνων.

60. Συναφώς, απόκειται στα κράτη μέλη να θεσπίσουν διατάξεις και να λάβουν προφυλάξεις ούτως ώστε να είναι δυνατή, σε περίπτωση ανάγκης, η έγκαιρη έγκριση προληπτικών μέτρων, τα οποία είναι σύμφωνα προς τις διατάξεις του άρθρου 6 της οδηγίας περί οικοτόπων σχετικά με την προστασία των τόπων³².

61. Εάν τα μέτρα αυτά πρόκειται –όπως στην προκειμένη περίπτωση– να επιτραπούν δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, το κράτος μέλος οφείλει να μεριμνήσει τουλάχιστον ώστε η εκτίμηση των επιπτώσεων να μπορεί να διεξαχθεί το συντομότερο δυνατό. Η συνεκτίμηση των βέλτιστων σχετικών επιστημονικών πορισμάτων³³ και η συμμετοχή του κοινού³⁴ θα είναι αναμφίβολα χρονοβόρες. Ωστόσο, εάν οι αρμόδιες αρχές διαθέτουν επαρκείς πόρους καθώς και εμπειρία, και όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συνεργάζονται καλόπιστα, θα πρέπει να είναι δυνατή η λήψη αποφάσεως εντός ολίγων μηνών ή και ταχύτερα.

62. Από τα στοιχεία που περιέχονται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι η απόφαση επί των μέτρων θα μπορούσε να έχει ληφθεί εγκαίρως εν προκειμένω. Πράγματι, παρήλθαν περισσότεροι από έξι μήνες μεταξύ της υποβληθείσας στις 31 Ιουλίου 2019 αιτήσεως εκ μέρους της Latvijas valsts meži για τη διενέργεια εκτιμήσεως και της τελευταίας διοικητικής αποφάσεως της 20ής Φεβρουαρίου 2020. Κατά τη διάρκεια του επόμενου έτους, η Latvijas valsts

³¹ Ιδίως η απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, *Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψη 179), θα μπορούσε να λειτουργήσει ως οδηγός στο πλαίσιο αυτό.

³² Πρβλ. απόφαση της 11ης Ιουνίου 2020, *Alianța pentru combaterea abuzurilor* (C-88/19, EU:C:2020:458, σκέψη 57).

³³ Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, *Waddeningen και Vogelbeschermingsvereniging* (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 54), της 21ης Ιουλίου 2016, *Orleans κ.λπ.* (C-387/15 και C-388/15, EU:C:2016:583, σκέψη 51), και της 17ης Απριλίου 2018, *Επιτροπή κατά Πολωνίας (δάσος Białowieża)* (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 113).

³⁴ Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, *Lesoochránárske zoskupenie VLK* (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψη 49).

meži ενημέρωσε αρχικά ότι δεν θα εφάρμοζε τα μέτρα, αλλά η περιβαλλοντική αρχή διαπίστωσε στο πλαίσιο επιθεωρήσεως τον Ιανουάριο του 2021 ότι αυτά είχαν εφαρμοστεί χωρίς να έχει προηγηθεί σχετική εκτίμηση επιπτώσεων. Τούτο συνέβη πιθανότατα τον χειμώνα του 2020/2021, ήτοι περισσότερο από έναν χρόνο μετά την πρώτη αίτηση. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι θα μπορούσε να έχει διενεργηθεί δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων.

63. Εξάλλου και ως προς το σημείο αυτό πρέπει να υπομνησθεί άλλη μια φορά ότι τα προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας εξυπηρετούν τους στόχους διατήρησης του τόπου και, ως εκ τούτου, μπορούν, ως μέτρα διατήρησης, να συνδέονται άμεσα με ή να είναι αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου³⁵. Βεβαίως, ο καθορισμός των μέτρων διατήρησης πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τα βέλτιστα διαθέσιμα επιστημονικά πορίσματα³⁶ και μπορεί να απαιτείται επίσης η συμμετοχή του κοινού³⁷. Ωστόσο, υπάρχει μεγαλύτερη ευελιξία από ό,τι στην περίπτωση της εκτίμησης επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Για τον λόγο αυτόν, κατά κανόνα, είναι μάλλον προτιμότερο και ταχύτερο να αποφασίζονται τα προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας σε συνδυασμό με τα μέτρα διατήρησης του τόπου.

64. Συνεπώς, προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάζουν σημαντικά ειδική ζώνη διατήρησης και δεν σκοπούν στην αποτροπή παρόντος ή επικείμενου πραγματικού κινδύνου για υπέρτερο προστατευόμενο αγαθό ούτε έχουν καθορισθεί ως μέτρα διατήρησης δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 4, και του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων δεν επιτρέπεται να εφαρμόζονται πριν από την ολοκλήρωση της δέουσας εκτιμήσεως των επιπτώσεων τους σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3. Ωστόσο, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να υποβληθούν σε εκτίμηση το συντομότερο δυνατό.

E. Πέμπτο προδικαστικό ερώτημα – Επανόρθωση

65. Με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να ζητήσουν την αποκατάσταση της ζημίας και να λάβουν μέτρα για την αποφυγή τυχόν σημαντικών επιπτώσεων, αν δεν έχει εκτιμηθεί η σημασία των επιπτώσεων σε περιοχή Natura 2000 σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων.

66. Το ζήτημα αυτό δεν έχει καμία σχέση με την ευθύνη του Δημοσίου για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέες στο Δημόσιο³⁸. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο ερωτά εάν οι αρμόδιες αρχές πρέπει να ζητήσουν την αποκατάσταση της ζημίας ή άλλα μέτρα από ιδιώτες οι οποίοι επηρέασαν περιοχή Natura 2000 χωρίς να έχει διενεργηθεί προηγουμένως δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων.

67. Ο σκοπός της εν λόγω «αποκατάστασης της ζημίας» δεν μπορεί να είναι, κατά κανόνα, χρηματική αποζημίωση, αλλά πρωτίστως η πραγματική «αποκατάσταση σε είδος», δηλαδή η επανόρθωση των βλαβών του τόπου. Βεβαίως, πλήρης επανόρθωση σπανίως είναι δυνατή.

³⁵ Βλ. σημεία 37 έως 43 των παρούσων προτάσεων.

³⁶ Βλ. σημείο 35 των παρούσων προτάσεων.

³⁷ Βλ. τις προτάσεις μου στις υποθέσεις CFE και Terre wallonne (C-43/18 και C-321/18, EU:C:2019:56). Βλ. όμως και την απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022, Bund Naturschutz in Bayern (C-300/20, EU:C:2022:102).

³⁸ Αποφάσεις της 19ης Νοεμβρίου 1991, Francovich κ.λπ. (C-6/90 και C-9/90, EU:C:1991:428, σκέψη 33), της 14ης Μαρτίου 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, σκέψη 40), και της 22ας Δεκεμβρίου 2022, Ministre de la Transition écologique και Premier ministre (Ευθύνη του Δημοσίου για την ατμοσφαιρική ρύπανση) (C-61/21, EU:C:2022:1015).

Παραδείγματος χάρη, η υπό κρίση υπόθεση αφορά κομμένα δένδρα που μπορούν να αντικατασταθούν μόνο σε βάθος δεκαετιών. Εντούτοις, συχνά θα είναι δυνατόν να ληφθούν μέτρα για τη μείωση των βλαβών ή για την αντιστάθμισή τους σε άλλα σημεία.

68. Υπό αυτό το πρίσμα, με το ερώτημα σκοπείται να διευκρινιστεί εάν, με βάση την οδηγία περί οικοτόπων, η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος όφειλε να διατάξει τα προσβαλλόμενα στην κύρια δίκη μέτρα. Σύμφωνα με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η εν λόγω αρχή υποχρέωσε τη Latvijas valsts meži να αφήσει στις δασικές συστάδες κομμένα πεύκα των οποίων η διάμετρος υπερβαίνει τα 25 εκατοστά στο παχύτερο σημείο και να συμπληρώσει την ποσότητα νεκρού ξύλου στις συστάδες του προστατευόμενου βιοτόπου προτεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης 9010* «Δυτική Ταϊγα», η οποία κατά τον χρόνο εκείνο κρινόταν ανεπαρκής.

69. Αντιλαμβάνομαι το τελευταίο μέτρο που διατάχθηκε υπό την έννοια ότι η Latvijas valsts meži δεν μπορεί να απομακρύνει το νεκρό ξύλο μέχρις ότου αυτό να υφίσταται σε επαρκή ποσότητα. Δηλαδή, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η αρχή προστασίας του περιβάλλοντος ήθελε με τον τρόπο αυτό να επιβάλει την κοπή δένδρων μέχρις ότου επιτευχθεί ορισμένη ποσότητα νεκρού ξύλου. Στο πλαίσιο της ερμηνείας αυτής, φαίνεται να επαναλαμβάνει απλώς τις υφιστάμενες υποχρεώσεις με βάση την υποπαράγραφο 11.2 του διατάγματος αριθ. 478 που συνίστανται στη μη απομάκρυνση νεκρών ξύλων σε περίπτωση που η ποσότητά τους είναι ανεπαρκής. Επομένως, δεν πρόκειται για μέτρο επανόρθωσης.

70. Κατά συνέπεια, το κύριο ερώτημα είναι αν οι αρμόδιες αρχές όφειλαν να υποχρεώσουν τη Latvijas valsts meži να αφήσει στη θέση τους τα πεύκα που κόπηκαν στις δασικές συστάδες, των οποίων ο κορμός έχει διάμετρο άνω των 25 εκατοστών.

71. Ασφαλώς, το δικαστήριο ερωτά αν το να διαταχθεί το μέτρο αυτό ήταν αναγκαίο για την αποφυγή τυχόν σημαντικών επιπτώσεων. Ωστόσο, το ερώτημα τίθεται μόνο για την περίπτωση που η κοπή των δένδρων θα προϋπέθετε δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων, η οποία δεν διενεργήθηκε. Ως εκ τούτου, το κύριο αποτέλεσμα του διαταχθέντος μέτρου είναι ότι η Latvijas valsts meži δεν μπορεί να συνεχίσει να εφαρμόζει τα μέτρα που ελήφθησαν κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, απομακρύνοντας τα παρανόμως υλοτομημένα δένδρα από το δάσος.

72. Επίσης, το εν λόγω μέτρο δεν σκοπεί ούτε στην επανόρθωση ούτε στην άμεση αποφυγή τυχόν σημαντικών επιπτώσεων, αλλά μόνο στο να αποτρέψει τη συνέχιση της παραβάσεως του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Το γεγονός ότι τούτο συνοδεύεται από περιορισμό των δυσμενών επιπτώσεων της παραβάσεως αυτής συνιστά απλώς παράπλευρο αποτέλεσμα.

73. Τα κράτη μέλη και όλα τα όργανά τους οφείλουν να διατάσσουν την παύση της παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης και να λαμβάνουν τα ανάλογα μέτρα μεταφοράς δυνάμει της υποχρέωσης συμμορφώσεως προς τις οδηγίες βάσει του άρθρου 288, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και καλόπιστης συνεργασίας με την Ένωση βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ. Η καλόπιστη συνεργασία με την Ένωση επιβάλλει ιδίως στα κράτη μέλη να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, γενικά ή ειδικά, προκειμένου να διασφαλίζουν την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις Συνθήκες ή προκύπτουν από τη δράση των οργάνων της Ένωσης. Η υποχρέωση αυτή δεν βαρύνει μόνον το κράτος ως τέτοιο, αλλά και, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, όλες τις αρχές

του³⁹, δηλαδή και την αρχή προστασίας του περιβάλλοντος. Επιπλέον, η υποχρέωση αυτή βαρύνει ακόμη και τις επιχειρήσεις που ανήκουν στο κράτος μέλος⁴⁰, γεγονός που φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση της Latvijas valsts meži⁴¹.

74. Ως εκ τούτου, στο πλαίσιο άλλων περιβαλλοντικών εκτιμήσεων, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ανάκληση ή η αναστολή ήδη χορηγηθείσας άδειας μπορεί να είναι αναγκαία προκειμένου να θεραπευθεί η μη διενέργεια εκτίμησης⁴². Η αποτροπή της εξακολούθησης δραστηριότητας που παραβιάζει το δίκαιο της Ένωσης είναι της ίδιας ποιότητας.

75. Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι αρχές κράτους μέλους οφείλουν, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που τους απονέμουν το άρθρο 288, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, να διατάσσουν την παύση μέτρων που εφαρμόστηκαν κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Συναφώς, επιχείρηση που ανήκει στο κράτος μέλος υποχρεούται ήδη άμεσα, και χωρίς κάποια εθνική ρύθμιση ή κάποιο μέτρο διοικητικής φύσεως, να παύσει να ασκεί τέτοια δραστηριότητα.

76. Μόνο για την περίπτωση που το Δικαστήριο επιθυμεί να αποφανθεί όχι μόνον ως προς την παύση των παραβάσεων, αλλά και ως προς την πραγματική αποκατάσταση των ζημιών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η καλόπιστη συνεργασία με την Ένωση θα ήταν επίσης κρίσιμη συναφώς. Πράγματι, αυτή υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εξαλείφουν τις παράνομες συνέπειες της παραβίασεως του δικαίου της Ένωσης⁴³ και να αποκαθιστούν τις ζημίες που προκλήθηκαν από μια τέτοια παραβίαση⁴⁴.

77. Επίσης, ακόμη και όταν πράξη της Ένωσης, όπως η οδηγία περί οικοτόπων, δεν περιέχει ειδική διάταξη προβλέπουσα κύρωση σε περίπτωση παραβάσεώς της, το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν κάθε πρόσφορο μέτρο που να διασφαλίζει την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης⁴⁵. Πρόκειται για μέτρα και, ιδίως, για κανονιστικές ρυθμίσεις που εξασφαλίζουν ότι οι ιδιώτες συμμορφώνονται με το δίκαιο της Ένωσης. Μολονότι στο πλαίσιο αυτό γίνεται λόγος συνήθως για κυρώσεις⁴⁶, απαιτείται κατά μείζονα λόγο η θέσπιση κανόνων για τη διασφάλιση της αποκατάστασης τυχόν ζημιών που

³⁹ Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 64), της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 43), της 12ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Αιολικό πάρκο Derrybrien) (C-261/18, EU:C:2019:955, σκέψεις 75 και 90), και της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Euro Box Promotion κ.λπ. (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 και C-840/19, EU:C:2021:1034, σκέψη 173).

⁴⁰ Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Αιολικό πάρκο Derrybrien) (C-261/18, EU:C:2019:955, σκέψη 91).

⁴¹ Βλ. σημείο 48 των παρούσων προτάσεων.

⁴² Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψεις 65 και 68), της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 46 και 47), της 29ης Ιουλίου 2019, Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, EU:C:2019:622, σκέψεις 170 και 172), και της 12ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Αιολικό πάρκο Derrybrien) (C-261/18, EU:C:2019:955, σκέψη 75).

⁴³ Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 64), της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 43), της 12ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Αιολικό πάρκο Derrybrien) (C-261/18, EU:C:2019:955, σκέψεις 75 και 90), και της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Euro Box Promotion κ.λπ. (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 και C-840/19, EU:C:2021:1034, σκέψη 173).

⁴⁴ Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 66), και της 10ης Μαρτίου 2022, Grossmania (C-177/20, EU:C:2022:175, σκέψεις 65 έως 68).

⁴⁵ Αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1989, Επιτροπή κατά Ελλάδας (68/88, EU:C:1989:339, σκέψη 23), της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, Yonemoto (C-40/04, EU:C:2005:519, σκέψη 59), και της 3ης Απριλίου 2019, Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie (C-617/17, EU:C:2019:283, σκέψη 37).

⁴⁶ Αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1989, Επιτροπή κατά Ελλάδας (68/88, EU:C:1989:339, σκέψη 24), της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, Yonemoto (C-40/04, EU:C:2005:519, σκέψη 59), και της 3ης Απριλίου 2019, Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie (C-617/17, EU:C:2019:283, σκέψη 37).

προκαλούνται από την παραβίαση του δικαίου της Ένωσης⁴⁷. Πράγματι, ο κύριος στόχος της εκάστοτε ρυθμίσεως δεν είναι η επιβολή κυρώσεων σε ιδιώτες, αλλά η εγκαθίδρυση ή η διατήρηση μιας συγκεκριμένης κατάστασης. Επιπλέον, η υποχρέωση αποκατάστασης των ζημιών ενισχύει την αποτελεσματική λειτουργία των εκάστοτε ρυθμίσεων, διότι συνιστά κίνητρο για την αποφυγή των παραβάσεων⁴⁸.

78. Στην περίπτωση της προστασίας των τόπων βάσει της οδηγίας περί οικοτόπων, ο σκοπός της επίτευξης ή διατήρησης ορισμένης κατάστασης έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι οι σχετικές ρυθμίσεις σκοπούν στην προστασία της κοινής φυσικής κληρονομιάς της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁹.

79. Επομένως, τα κράτη μέλη πρέπει να θεσπίζουν κανόνες με τους οποίους να καθίσταται δυνατόν να υποχρεώνονται οι ιδιώτες σε αποκατάσταση των ζημιών σε περίπτωση που έχουν επηρεάσει περιοχές Natura 2000 κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, όπως έχει ήδη επισημάνει το Δικαστήριο⁵⁰. Αντίστοιχες εθνικές νομικές βάσεις μπορεί ήδη εν μέρει να προκύπτουν από τη μεταφορά της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη⁵¹ στην εσωτερική έννομη τάξη, αλλά, λόγω των πολλαπλών περιορισμών που διέπουν την πράξη αυτή, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι η αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας περί οικοτόπων απαιτεί τη θέσπιση ευρύτερων κανόνων για την αποκατάσταση της ζημίας.

80. Εν προκειμένω, ωστόσο, τέτοιοι εθνικοί κανόνες δεν είναι κρίσιμοι, διότι η Latvijas valsts meži ανήκει στο λεττονικό Δημόσιο και, ως εκ τούτου, υπόκειται άμεσα στις υποχρεώσεις που απορρέουν από την οδηγία περί οικοτόπων⁵².

V. Πρόταση

81. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στην υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ως εξής:

1) Η κοπή δένδρων σε ζώνη διατήρησης για την προστασία των δασικών οικοτόπων, με σκοπό τη συντήρηση ήδη υφιστάμενων ή τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων υποδομής δασοπυροπροστασίας εντός της εν λόγω ζώνης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις πυροπροστασίας που θέτει η εφαρμοστέα νομοθεσία, συνιστά σχέδιο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

⁴⁷ Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-132/06, EU:C:2008:412, σκέψεις 37 έως 39 και 44 έως 46), σχετικά με την ανάκτηση διαφυγόντος ΦΠΑ, καθώς και της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψη 26), και της 12ης Δεκεμβρίου 2019, Otis Gesellschaft κ.λπ. (C-435/18, EU:C:2019:1069, σκέψη 22), σχετικά με την αποκατάσταση της ζημίας για συμφωνίες σύμπραξης.

⁴⁸ Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-132/06, EU:C:2008:412, σκέψη 47), καθώς και της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψη 27), και της 12ης Δεκεμβρίου 2019, Otis Gesellschaft κ.λπ. (C-435/18, EU:C:2019:1069, σκέψη 24).

⁴⁹ Αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-98/03, EU:C:2006:3, σκέψη 59), και της 2ας Μαρτίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Διαχείριση δασών και ορθή δασοκομική πρακτική) (C-432/21, EU:C:2023:139, σκέψεις 72 και 73).

⁵⁰ Αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-418/04, EU:C:2007:780, σκέψεις 83 έως 88), και της 3ης Απριλίου 2014, Cascina Tre Pini (C-301/12, EU:C:2014:214, σκέψη 32).

⁵¹ Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας (ΕΕ 2004, L 143, σ. 56).

⁵² Βλ. σημείο 48 των παρούσων προτάσεων.

- 2) Προληπτικά μέτρα τα οποία ανάγονται σε γενικές κανονιστικές ρυθμίσεις για την πυροπροστασία ή σε σχέδια πυροπροστασίας που βασίζονται σε τέτοιες ρυθμίσεις μπορούν να θεωρηθούν ως άμεσα συνδεδεμένα με ή αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 92/43 μόνον εάν αποτελούν συγχρόνως μέρος των αναγκαίων μέτρων διατήρησης σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 4, και το άρθρο 6, παράγραφος 1. Αντιθέτως, προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας που δεν πληρούν την προϋπόθεση αυτή και είναι δυνατόν να επηρεάζουν αρνητικά τους στόχους διατήρησης του τόπου πρέπει να εκτιμώνται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις τους βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος.
- 3) Η υποχρέωση εκτιμήσεως των επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 ουδεμία εξαίρεση προβλέπει όσον αφορά τα μέτρα που υπαγορεύει η εθνική νομοθεσία για την πυρόσβεση. Επομένως, η εν λόγω νομοθεσία δεν μπορεί καταρχήν να επιφέρει απαλλαγή από τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3.
- 4) Προληπτικά μέτρα πυροπροστασίας τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάζουν σημαντικά ειδική ζώνη διατήρησης και δεν σκοπούν στην αποτροπή παρόντος ή επικείμενου πραγματικού κινδύνου για υπέρτερο προστατευόμενο αγαθό ούτε έχουν καθορισθεί ως μέτρα διατήρησης δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 4, και του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43 δεν επιτρέπεται να εφαρμόζονται πριν από την ολοκλήρωση της δέουσας εκτιμήσεως των επιπτώσεών τους σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3. Ωστόσο, τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να υποβληθούν σε εκτίμηση το συντομότερο δυνατό.
- 5) Οι αρχές κράτους μέλους οφείλουν, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που τους απονέμουν το άρθρο 288, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ και το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, να διατάσσουν την παύση μέτρων που εφαρμόστηκαν κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43. Συναφώς, επιχείρηση που ανήκει στο κράτος μέλος υποχρεούται ήδη άμεσα, και χωρίς κάποια εθνική ρύθμιση ή κάποιο μέτρο διοικητικής φύσεως, να παύσει να ασκεί τέτοια δραστηριότητα.